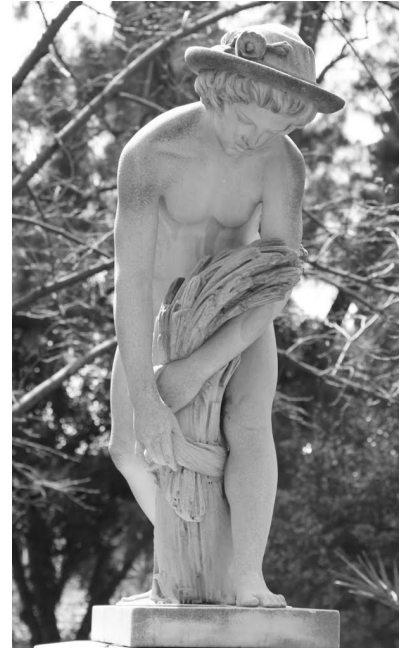

#Θ. 028 / ελληνική τέχνη 188 και 198 αιώνα**13ο μάθημα: Η νεοελληνική γλυπτική κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα**

Το μάθημα αποτελεί μια εισαγωγή στην ιστορία της νεοελληνικής γλυπτικής από τις πρώτες γλυπτικές επιδόσεις της Κερκυραϊκής Σχολής έως και τον προσανατολισμό της σε νέες κατευθύνσεις στα τέλη του 19ου αιώνα. Η νεοελληνική γλυπτική βρίσκει τη διαμόρφωσή της στο πλαίσιο της μεταβυζαντινής ξυλογλυπτικής και μαρμαρογλυπτικής, στο πλαίσιο πάντα της παραπληρωματικής διακόσμησης και αποδεσμεύεται από τη διακοσμητικότητα με τη μεταφορά προτύπων του κλασικισμού από τη Δύση. Η μετακένωση της γλυπτικής καινοτομίας γίνεται από την πρωτεύουσα των Ιονίων Νήσων, την Κέρκυρα, με πρωτοπόρο τον Παύλο Προσαλέντη τον πρεσβύτερο. Ο κλασικισμός και μεταλαμπάδευσή του συνεχίζονται και στην Αθήνα των οθωνικών χρόνων με τα έργα των αδελφών Μαλακατέ, των αδερφών Φυτάλη και των αδερφών Κόσσου, ενώ οι κλασικιστικές τάσεις φτάνουν στο απόγειό τους με τα έργα του

Λεωνίδα Δρόση. Τα πρώτα δείγματα απαγκύλωσης από τα κλασικιστικά πρότυπα θα εμφανιστούν δειλά στα έργα του Γεωργίου Βρούτου και του Γεωργίου Βιτάλη, ενώ με τα έργα του Δημητρίου Φιλιπότη και του Ιωάννη Βιτσάρη θα σημειωθεί πλέον μια σαφής στορφή στο ρεαλισμό και την απεικόνιση θεμάτων του καθημερινού βίου. Οι ακαδημαϊκές τάσεις και η οριστική απεμπλοκή από τον κλασικισμό θα αρχίσουν να υποχωρούν μόνο προς την καμπή του αιώνα με τα έργα του Θωμά Θωμόπουλου και του Γιαννούλη Χαλεπά.

γλύπτες

- Προσαλέντης Παύλος ο πρεσβύτερος (1784 - 1837)
- Καλοσγούρος Ιωάννης-Βαπτιστής (1794 - 1878)
- Τριβώλης - Πιερής Δημήτριος (1785-1808)
- Μαλακατές Ιάκωβος (; - 1903)
- Μαλακατές Φραγκίσκος (; - 1914)
- Φυτάλης Γεώργιος (1830-1880)
- Φυτάλης Λάζαρος (1831-1909)
- Φυτάλης Μάρκος (; - 1891)

- Κόσσος Δημήτριος (1817-1886)
- Κόσσος Ιωάννης (1822-1873)
- Δρόσης Λεωνίδα (1834-1882)

- Βιτάλης Γεώργιος (1838-1901)
- Βρούτος Γεώργιος (1843-1909)
- Φιλιππότης Δημήτριος (1839-1919)
- Βιτσάρης Ιωάννης (1843-1892)

- Σώχος Λάζαρος (1862-1911)
- Μπονάνος Γεώργιος (1863-1939)
- Θωμόπουλος Θωμάς (1873-1937)
- Χαλεπάς Γιαννούλης (1851-1938)

- Αντόνιο Κανόβα (Antonio Canova, 1757 – 1822)
- Άλμπερτ Μπέρτελ Θόρβαλντσεν (Albert Bertel Thorvaldsen, 1770 - 1844)
- Ζιγκελ Κρίστιαν (Christian Christian Heinrich Siegel, 1808-1833)
- Max von Widmann (1812 – 1895)

ενδεικτική βιβλιογραφία

Γενικά εγχειρίδια

- ♦ Γιοφύλλης, Φ. (1962). *Ιστορία της νεοελληνικής τέχνης: (ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτηριστικής, αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής) : 1821-1941*. Αθήνα: Το Ελληνικό Βιβλίο.
- ♦ Εθνική Πινακοθήκη, Μ. Α. Σ., Λαμπράκη-Πλάκα, Μ., Μεντζαφού, Ό., & Ίδρυμα Ευριπίδη Κουτλίδη. (2001). *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια: τέσσερις αιώνες ελληνικής ζωγραφικής* (2η έκδ.). Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.
- ♦ Εθνική Πινακοθήκη, Μ. Α. Σ., & Γιαννουδάκη, Τ. (2006). *Εθνική Γλυπτοθήκη: μόνιμη συλλογή*. Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.
- ♦ Ίδρυμα Παναγιώτη & Έφης Μιχελή, Μαρκάτου, Θ. Φ., Μαυρομιχάλη, Ε. Ε., Μαυρομάτης, Σ., & Παυλόπουλος, Δ. (2015). *Νεοελληνική ταφική γλυπτική: (αρχές 19ου αιώνα-1940)*. Αθήνα: Ίδρυμα Παναγιώτη Και Έφης Μιχελή.
- ♦ Καραϊσκού, Β., & Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου. Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών. Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό. (2011). *Νεοελληνική γλυπτική: ματιές και αναγνώσεις*. [Αθήνα]: Gutenberg.
- ♦ Λυδάκης, Σ. (1981). *Η Νεοελληνική γλυπτική, ιστορία, τυπολογία, λεξικό γλυπτών*. Αθήνα: Μέλισσα.
- ♦ Λυδάκης, Σ., & Ίδρυμα Παναγιώτη & Έφης Μιχελή. (2017). *Μια πολύτιμη γλυπτοθήκη, το Α΄ νεκροταφείο Αθηνών =: A treasured sculpture park, the first cemetery of Athens* (2η έκδ.). Αθήνα: Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή.
- ♦ Λυδάκης, Σ. (2011). *Η νεοελληνική γλυπτική: ιστορία, τυπολογία*. Αθήνα: Μέλισσα.
- ♦ Μυκονιάτης, Η. Γ. (1996). *Νεοελληνική γλυπτική*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- ♦ Σπητέρης, Τ. Π. (1979). *Τρεις αιώνες νεοελληνικής τέχνης, 1660-1967*. [Αθήνα]: Εκδοτ. Οργανισμός Πάπυρος
- ♦ Στεφανίδης, Μ. Σ. (2007). *Εισαγωγή στην ελληνική γλυπτική από την αρχαιότητα ως σήμερα* (3η έκδ., συμπλ.). Αθήνα: Φιλιππότης.

Παράλληλα κείμενα

Πινακοθήκη, Σεπτέμβριος 1901, τχ. Ζ, σ. 150-152

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ

Η ΓΑΥΠΤΙΚΗ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΓΑΥΠΤΑΙ. — Η ΠΡΩΤΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΩΝ ΩΡΑΙΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Ν Ἑλλάδι, τῇ προνομιοῦχῳ αὐτῇ χώρᾳ, ἥτις παρήγαγε τὰ ἄριστα ἐν τῷ κόσμῳ γλυπτὰ ἔργα, ἕνεκα παντοίων περιστάσεων κατὰ τοὺς πονηροὺς μετέπειτα χρόνους, περιωρίσθη ἡ γλυπτικὴ καὶ πλαστικὴ σχεδὸν εἰς κοσμηματογλυφίας εἰκονοστασιῶν, τέμπλων, ἀμβώων. Καὶ τοῦτο κυρίως διότι τῶν Ὁρθόδοξων ἢ Ἐκκλησία ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν θεησελίαν δὲν ἠνόησε τὴν γλυπτικὴν, μὴ ἐπιτρέπουσα νὰ παριστάνται εἰ ἄγιοι ἐν ἀνδριάσι εἰς τοὺς ναοὺς. Ἐκτὸς τούτου, εἶχεν ἐκπέση ἢ πρὸς τὰ ἀγάλματα στερρή, ἣν εἶχον οἱ πρόγονοι ἡμῶν. Σὺν τῷ χρόνῳ ἤρξατο σπουδαία ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ ἐπίδοσις ἐν Ἰταλίᾳ καὶ εἰς σημείον περιβλεπτοῦ ἀκμῆς ἐφθασε διὰ τοῦ Μιχαῆλ Ἀγγέλου. Ὅτε αὕτη εἶχε πάλιν παρακμάσει ἐν τῇ ἀδελφῇ ταύτῃ χώρᾳ καὶ αὐτῆς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς Ἑλληνικῆς πάντοτε τέχνης ἔλαβε νέαν ζωὴν διὰ τοῦ Κανόβα. Τοῦ μεγάλου τούτου Ἰταλοῦ δύο Ἕλληνας, γινόμενοι μαθηταὶ του, ἐκ τῶν πρώτων σπουδῶν ἀπέδειξαν ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν ἀπέθανε τὸ δαιμόνιον τῆς γλυπτικῆς. Οἱ δύο οὗτοι Ἕλληνες ἐγεννήθησαν ἐν Κερκύρᾳ, ἐν τῇ πόλει ἐλαίνῃ, ἐν ἣ τὸ πρῶτον ἐφάνη νέη φιλολογικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ. Ἐν Κερκύρᾳ ἐξεπληρώθησαν τὰ πρῶτα, ἔπειτα ἀπὸ τὸς αἰῶνας, ἐκ μαζμάρου καλλιτεχνήματα καὶ ἐχούθησαν τὰ πρῶτα ἐξ ὀριζήλικου ἔργα.

Οἱ δύο οὗτοι κυριώτατοι καλλιτέχναι ἦσαν ὁ Παῦλος Προσαλέντης καὶ ὁ Δημήτριος Τριβώλης Πιέρρης. Ἀμφότεροι εἶκον τὸ γένος ἐξ ἀρχαίας εὐγενούς οὐγενείας, ἥτις ἔδωκεν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν μεγάλους ἀνδρας.

* *

Ὁ Παῦλος Προσαλέντης ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῇ 28 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1784, ὁ δὲ Δημήτριος Τριβώλης Πιέρρης ἐγεννήθη ἐν τῇ ἰδίᾳ νήσῳ τῇ 11 Μαΐου τοῦ ἔτους 1785. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθον ἐν τῇ γενετείρᾳ. Ἀμφότεροι ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἶχον δεῖξει ἔφασιν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν. Κατὰ τύχην διέμενε τότε ἐν Κερκύρᾳ Ἰταλὸς τις δεινὸς ζωολύπτης, ὅστις ἐγνώριζε λαμπρὰ τὴν σχεδιογραφίαν, ὀνόματι Λουδοβίκος Μπόσας. Οἱ δύο νέοι ἐσπείυσαν πρὸς αὐτόν, διὰ νὰ μάθωσι τὰ στοιχεῖα τῆς τέχνης. Ὁ Προσαλέντης μάλιστα ἐμάθηκε τὴν τέχνην, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν θεῶν του.

Ἐν Κερκύρᾳ οἱ φιλότεχνοι οὗτοι παῖδες ἔμεινον ἐπ' ὀλίγον, διότι ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς ἐμάθησιν τῆς φιλολογίας καὶ τῶν ὀρειῶν τεχνῶν. Ἐνεγράψαν εἰς τὴν ἐν Ρώμῃ Ἀκαδημίαν τοῦ Ἁγίου Λουκά καὶ τόσον προώδευσαν ὥστε προσεῖλκυσαν τὴν εὐνοίαν τοῦ Κανόβα, οὗ ἠτύχησαν νὰ εἶνε οὐ μόνον μαθηταί, ἀλλὰ καὶ φίλοι.

Τῷ 1806 δὲν ἦσαν πλέον μαθηταί, ἀλλὰ καθ' ὅλα μιμορφωμένοι, κάτοχοι τῆς φιλολογίας καὶ γραμματολογίας καὶ καλλιτέχναι ἄριστοι.

Δυστυχῶς ὁ Δημήτριος Τριβώλης Πιέρρης ἦτο φθισικός. Καὶ ὅμως μετ' ὅλην τὴν δεινὴν ἀσθένειαν καταγίνετο φιλοπονώτατα εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν τέχνην. Εἰς τὴν ἐν Κερκύρᾳ Ἰόνιον Ἀκαδημίαν ἀνέγνωσε διατριβὴν φέρουσαν τίτλον *Iutorno al Triumviato Pittorico*, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ κερκυραϊκῷ *Mercurio Letterario*. Καταγίνετο δὲ εἰς δημοσίευσιν μελέτης περὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἀρχαίων, εἰκονογραφημένης, εἶχε δὲ καὶ μανίαν νὰ περισυλλέξη πᾶν ἀρχαίον μνημεῖον ἑλληνικὸν καὶ δὴ κερκυραϊκόν.

Οἱ δύο οὗτοι συντεχνίται ἦσαν φίλτατοι, συνειργάζοντο, ἀλληλοβοηθούοντο. Μεταξὺ τῶν ὑπῆρξεν εὐγενὴς ἀμιλλα· οὐδέποτε ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἐνεφώλευσε ἡ μοχθηρία καὶ ἡ φθόρος. Καὶ οἱ δύο ἐκ νεωτάτης ἡλικίας συνεδέθησαν διὰ τοῦ ἱεροῦ δεσμοῦ τῆς φιλίας, καὶ ψυχῇ τε καὶ σώματι προσεπάθον νὰ ἐργασθῶσι μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν τέχνην.

Θλιβερὸν συμβᾶν ἐτάραξε τὸν Πιέρρη. Ὁ ἀδελφός του Μαρίνος καὶ ἡ ἀδελφὴ του Σοφία ἐν δικαστήματι δύο μηνῶν ἀπέθανον εἰς Ἰταλίαν ἐκ φθίσεως. Ἡ μεγίστη αὐτῆ λύπη τὸν κατέβαλε τόσον, ὥστε δεινοῦται ἡ νόσος καὶ μετὰ ἐν περίπτῳ ἔτος, τῇ 23 Αὐγούστου τοῦ 1809 ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι τεσσάρων ἐτῶν.

Μετὰ τοῦ Προσαλέντη συνειργάσθη εἰς ἐν ἀνάγλυφον παριστάνον τὴν «Ἐρωτα καὶ τὴν Ψυχὴν» παίζοντας ἀστραγάλους καὶ εἰς τὴν προτομὴν τοῦ Μιχαῆλ Ζωσιμᾶ. Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ βίου του, μετὰ τοῦ Προσαλέντη πάντοτε, εἰργάζετο ἄλλο ἀνάγλυφον, παριστάνον τὸν πατέρα του μετὰ τῆς ἀδελφῆς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του προαποθανόντων.

Ἐπίσης μετὰ τοῦ Προσαλέντη, τῷ 1806, τῇ διαταγῇ τῆς Κυβερνήσεως εἰργάσθησαν εἰς μνημεῖον πρὸς τιμὴν τοῦ Κερκυραίου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως. Δυστυχῶς τοῦ ἔργου τούτου ἔμεινε μόνον τὸ ἐκ γύψου πρόπλασμα. Τὸ μνημεῖον θὰ ἔφερε τὴν προτομὴν τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου καὶ κάτωθι τὴν ἐπιγραφήν: *Πολιτεία Ἰονικὴ Εὐγενίῳ* καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους θὰ ἐφαίνετο ἡ εἰκὼν τοῦ ἱεράρχου ἔχοντος πρὸς τὰ δεξιὰ λύραν καὶ δάδα φοιτῶσαν βιβλίον, κάτωθι δὲ τὰ ὀνόματα τῶν καλλιτεχνῶν. Ἄλλ' ἀφ' ἐνός ἢ ἀσθένεια τοῦ Πιέρρη, ἀφ' ἐτέρου ἢ μεταβολὴ τῆς

Παναθήναια, έτος Β', 31 Δεκεμβρίου 1901, σ.171.

Εἰς τὴν ἐφετεινὴν Ἐκθεσὶν ἡ γλυπτικὴ ἀντεπροσωπεύθη ἀξιοπρεπέστερον ἢ ἄλλοτε. Ὁ Φιλιππότης θριαμβεύει μὲ τὸν θαυμάσιον «Συλοθραύστην» του. Δύναμις πρὸ τῆς ὁποίας ἀποκαλυπτόμεθα, θαυμάζοντες τὴν τέχνην τοῦ Ἑλλήνος γλύπτου. Περὶ αὐτοῦ γράφει ἐκτενῶς εἰς ἰδιαιτέραν μελέτην τοῦ τεύχους τούτου ὁ κ. Θωμᾶς Θωμόπουλος. Αἱ δὲ προτομαὶ τοῦ γηραιοῦ διδασκάλου κ. Γ. Βρούτου ἀξίαι λόγου, ἰδίως ὁ ἀείμνηστος Θεοφιλᾶς ὅστις καὶ ζωὴν καὶ πλαστικότητα ἔχει.

Ἐκ τῶν νέων διακρίνεται ἡ ἱκανότης τοῦ κ. Λ. Σώχου ὅστις διὰ τῆς προτομῆς τοῦ Ζαρίφη καὶ τοῦ Γάλλου καθηγητοῦ δεικνύει ὅτι γνωρίζει καλῶς νὰ ρυθμίξῃ τὴν τέχνην του.

Ἡ Ἑλλάς προστατεύουσα τὰς ἀρχαιότητας τοῦ ἰδίου εἶνε ἔργον καλὰ πλασμένον ἀλλ' ὕστερεῖ πολὺ κατὰ τὴν ἔμπνευσιν.

Ἡ προτομὴ τοῦ Γάλλου καθηγητοῦ τὴν ὁποίαν ὁ κ. Σώχος ἀποστέλλει εἶνε τὸ τελειότερον δείγμα μιᾶς ἀγνῆς καὶ δυνατῆς τέχνης. Ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ ζωηρὰ ἔκφρασις, ἡ ἀκριβὴς μελέτη μὲ πεποιθήσιν καὶ ἔντεχνον ἑναρμόνισιν τῶν λεπτομερειῶν, μᾶς δίδει ἔργον ὅπερ τιμᾷ τὴν νεωτέραν ἐλληνικὴν γλυπτικὴν.

Ὁ κ. Θωμόπουλος ἐκθέτει τὸν Ἰπποκένταυρον εἰς τὸν ὁποῖον μᾶς δίδει δείγμα δυνατῆς ἐκτελέσεως ἐπὶ τῆς στιγμιαίας μυϊκῆς συσπάσεως ἀπροόπτου συμβάντος. Ἀποδίδει ὅλην τὴν φρικίαν καὶ τὸν πόνον χωρὶς νὰ μεταχειρισθῇ ἔκτροπον κίνησιν εἰς τὸ ἔργον. Εἰς τὸν κ. Θωμόπουλον ἀναγνωρίζομεν τὴν αἰσθητικὴν τοῦ «Λαοκόοντος». Ὁ πόνος ἐκστᾷ ἀπὸ παντοῦ καὶ ἡ κίνησις εἶνε κατάφανῆς μόνον ἐκ τῆς μυϊκῆς ἀγωνίας. Ἡ «Κεφαλὴ Ἴππου» δεικνύει δυνάτην ἐκτέλεσιν εἰς τόσον ἀχάριστον ἀντικείμενον διὰ τὴν τέχνην. Αἱ προσπάθειαι αὗται τῆς θετικῆς καὶ αὐστηρᾶς ἐκτελέσεως στιγμιαίων συναίσθημάτων εἶνε κατὰ πολὺ εὐέλπι διὰ τὴν νέαν ἐλληνικὴν τέχνην. Εἰς τὰ δύο ἀνάγλυφά του βλέπομεν ὅλην τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκτελέσεως. Περὶ αὐτῶν, ὡς προπλασμάτων, ἔχομεν ἤδη γράφει εἰς προηγουμένον τεύχος ἐξαίροντες τὴν ἰδιοφυίαν τοῦ κ. Θωμοπούλου. Τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο ἐκθέτει ἤδη ἐπὶ μαρμάρου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἡ σμίλη του ἀπαλότητα καὶ εὐγένειαν. Ὁ κ. Θωμόπουλος μελετᾷ διηνεκῶς τὴν φύσιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἀντιγράφει ἀλλ' ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐμπνέεται ὅπως δημιουργήσῃ ἐν ἔργον τέχνης.

μπορεῖτε νὰ δεῖτε βίντεο με
ομιλίες τοῦ Στέλιου Λυδάκη
για τὸν Γλύπτη Γεώργιο
Μπονάνο:

<https://www.blod.gr/lectures/o-glyptis-georgios-mponanos-o-marmarofagos/>

τα ἐλληνικά κοιμητηριακά
μνημεῖα καὶ γλυπτά:

<https://www.blod.gr/lectures/ellinika-koimitiriaka-mnimeia-kai-glypta-ta-protypa-tous/>

Χρήσιμοι σύνδεσμοι

<https://www.nationalgallery.gr/el/glyptikh-monimi-ekthesi.html>

<http://www.nationalgallery.gr/library/site/content.php>

<http://pleias.lis.upatras.gr/index.php/pinakothiki/index>

<https://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/38186>